

Perspectief door vernieuwing

Een sterke Nederlandse economie vereist een sterk Europa. De sterkte van Europa hangt af van het concurrentievermogen van de lidstaten en de mate waarin zij verbonden zijn. Willen we het verdienvermogen van onze economie verzilveren dan moeten we werken aan een sterkere economische unie en maatregelen nemen die de structuur van onze eigen economie versterken.

CHRIS BUIJINK
Secretaris-generaal
van het ministerie
van Economische
Zaken, Landbouw en
Innovatie

Het Centraal Plan Bureau (CPB) verwacht dat de Nederlandse economie in 2012 een half procent krimpt; daarmee zitten we in een recessie (CPB, 2011a). De groeivertraging wordt in belangrijke mate veroorzaakt door de aanhoudende schulden crisis in Europa en het gebrek aan vertrouwen dat hiermee samengaat. Aan de opkomende economieën ligt het zeker niet. Zij ondervinden wel hinder van de problemen in Europa, maar hun groeiperspectieven zijn desondanks nog altijd goed. Landen als China en India blijven de komende tijd harder groeien dan westerse economieën, zodat hun belang in de wereld-economie toeneemt. Het aandeel van China en India stijgt naar verwachting van 17,8 procent in 2011 naar 30,5 procent in 2020 (Conference Board, 2011).

Om de kansen te verzilveren die de groei van opkomende economieën biedt en om een langdurige periode van lage economische groei te voorkomen, is een versterking van de economische structuur in Europa nodig. Dat vraagt dat alle lidstaten niet alleen hun begroting op orde brengen, maar vooral ook maatregelen nemen om hun verdienvermogen te verbeteren. Daarmee wordt ook ruimte gecreëerd om op korte termijn budgettaire tegenvallers op te vangen en de effecten

van de economische neergang te verzachten. De problemen in landen als Griekenland, Spanje en Ierland zijn zeker niet alleen terug te voeren op het budgettaire beleid, maar ook op een kwetsbare economische structuur (Buijink, 2011). Zo ontstaan onevenwichtigheden op de lopende rekening eerder bij inflexibele arbeidsmarkten (Berger en Nitsch, 2010). Toch grijpen landen die in de problemen komen nog steeds in eerste instantie naar maatregelen als het verhogen van de belastingen of het snijden in overheidsuitgaven. Slechts onder zeer grote druk van onder andere financiële markten worden nu ook economische hervormingen aangekondigd.

De Europese economieën zijn de afgelopen decennia steeds meer met elkaar verweven geraakt. Dat levert Nederland veel voordelen op. Dankzij onze strategische positie als 'Gateway to Europe' hebben we de afgelopen decennia optimaal geprofiteerd van de sterke toename in handels-, kapitaal-, energie-, en goederenstromen. In 2008 becijferde het CPB dat de interne markt iedere Nederlander tweeduizend euro per jaar oplevert. Deze winst is inmiddels verder opgelopen en kan nog verder stijgen doordat het ingezette proces van efficiëntere allocatie van productiefactoren, productiviteitsverbeteringen en innovatie zich blijft voortzetten (Teulings *et al.*, 2011). De invoering van de euro heeft de voordelen van de interne markt verder versterkt door het verdwijnen van wisselkoersrisico's en transactiekosten. De concurrentie in de eurozone is daardoor toegenomen met lagere prijzen en een hogere productiviteit als gevolg. En er zijn nog voldoende mogelijkheden om de interne markt te versterken. Bijvoorbeeld door een unitair EU-patent in te voeren en obstakels in de digitale interne markt weg te werken.

De toegenomen verwevenheid van de Europese economieën heeft ook een keerzijde. Macro-economische onevenwichtigheden brengen in toenemende mate grote negatieve grensoverschrijdende effecten met zich mee. Een gezond economisch beleid in Europa is daarmee een verantwoordelijkheid van alle lidstaten. Dit vraagt om een versterking van de economische unie: met de inrichting van de macro-

economische onevenwichtigheidsprocedure is hiervoor een belangrijke stap gezet. Sterker en onafhankelijk toezicht vanuit Europa op economisch beleid van lidstaten betekent dat lidstaten slechts binnen de kaders van gezond economisch beleid de vrijheid hebben om zelf te bepalen hoe ze hun economie vormgeven. Lidstaten spreken van tevoren spelregels af die door de parlementen democratisch gelegitimeerd zijn. De controle op deze regels moet vervolgens onafhankelijk zijn om te voorkomen dat landen elkaar onvoldoende durven aan te pakken. Het opstellen en handhaven van deze regels is in ons eigen belang: we hebben immers gezien wat de gevolgen kunnen zijn voor Nederland als andere landen hun economieën niet op orde hebben. Een goede controle moet het mogelijk maken om in een vroeg stadium in te grijpen, zodat hervormingen kunnen worden afgedwongen voordat een land in de problemen komt.

Ook kan alleen een sterk Europa invloed blijven uitoefenen in internationale fora zoals de G20, het IMF en de WTO. Zo speelt de EU een cruciale rol bij het verder versterken van een open wereldhandelsstelsel. Deze invloed is van belang om maximaal te kunnen profiteren van de extra mogelijkheden die de economische groei in opkomende economieën biedt om onze kennis en producten naar deze groeiemarkten te exporteren.

WEERBAAR MAKEN VAN NEDERLAND

Versterken van de Europese economie vereist ook het op orde brengen van onze eigen economische structuur, door het verbeteren van ons verdienvermogen. Belangrijke stappen zijn gezet met bijvoorbeeld de verhoging van de pensioenleeftijd en het nieuwe bedrijfslevenbeleid. Maar meer maatregelen zijn nodig, juist nu. Nederland moet zijn kennis, kapitaal en arbeid zo efficiënt mogelijk inzetten. Dat vraagt om een moderne arbeidsmarkt met een productief arbeidsaanbod. Daarnaast draagt een afbouw van de hoge schuld van Nederlandse huishoudens bij aan het verdienvermogen via financiële stabiliteit en een efficiëntere werking van de economie. Tot slot verhoogt een beheersing van de zorguitgaven het verdienvermogen, doordat het de opwaartse druk op premies en belastingen vermindert.

Arbeid maximaal benutten

De werkloosheid loopt in Nederland naar verwachting op tot 5,25 procent in 2012 (CPB, 2011a). Niet alleen het aantal werklozen, maar ook het aandeel langdurig werklozen is de afgelopen kwartalen toegenomen (Eurostat). Langdurig werklozen hebben een kleinere kans om een baan te vinden. Bij ontslag moeten werknemers zo snel mogelijk weer aan het werk. Dit verlaagt de druk op de collectiviteit, beperkt het verlies aan menselijk kapitaal (Fouarge en De Grip, 2011) en verlaagt de structurele werkloosheid (Guichard en Rusticelli, 2010). Aan de andere kant blijkt uit de agenda's van de topsectoren duidelijk dat tekorten op de arbeidsmarkt steeds nijpender worden. Een betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt vergroot de inzetbaarheid van mensen en draagt bij aan een efficiënter arbeidsaanbod (kader 1).

Nederland kent internationaal gezien een relatief hoge werkloosheidsuitkering en lange werkloosheidsduur. Ruime werkloosheidsaanspraken kunnen ertoe leiden dat werknemers zich minder inspannen om aan het werk te blijven of

dat werklozen minder hun best doen om een baan te vinden. Wanneer de hoogte van de WW stapsgewijs verlaagd wordt, krijgen werklozen een steeds sterkere prikkel om een nieuwe baan te zoeken (Shavel en Weiss, 1979). Men ervaart op die manier iedere maand inkomensachteruitgang, wat aanzet tot grotere zoekinspanningen. Daarnaast zijn de inspanningen van werkgevers en werknemers bij beëindiging van het dienstverband nu vooral gericht op het afkopen van het arbeidscontract en niet op het vinden van een nieuwe baan en het investeren in duurzame inzetbaarheid (Commissie arbeidsparticipatie, 2008). In plaats van tegenover elkaar te staan, zouden werkgever en werknemer bij (dreigend) ontslag

Wanneer de hoogte van de WW stapsgewijs verlaagd wordt, krijgen werklozen een steeds sterkere prikkel om een nieuwe baan te zoeken

beiden een (financiële) verantwoordelijkheid moeten krijgen om overgang naar ander werk te realiseren. Door de huidige ontslagboete te vervangen door een vorm van premiedifferentiatie in de WW of door een periode van loondoorbetaling voor het definitieve ontslag, kan de prikkel ook bij de werkgevers worden vergroot om te investeren in duurzame inzetbaarheid van hun werknemers en hen bij dreigend ontslag te begeleiden naar een nieuwe baan (Buijink, 2010).

Private schulden afbouwen

De afgelopen twintig jaar is de brutoschuld van Nederlandse huishoudens opgelopen van 50 procent bbp tot ruim 130 procent bbp (CBS). Deze schuld bestaat voor het overgrote deel uit hypothecaire leningen en is in vergelijking met andere Europese landen erg hoog (Eurostat). Ondanks dat tegenover

Agenda's voor menselijk kapitaal

KADER 1

Naarmate betrokken partijen nauwer met elkaar samenwerken, sluiten onderwijs en arbeidsmarkt beter op elkaar aan. Onder de regie van Deltalinqs vinden er bijvoorbeeld verschillende activiteiten in het Rotterdamse havengebied plaats. Grote en kleine bedrijven en onderwijsinstellingen werken op diverse manieren samen aan het creëren en op peil houden van menselijk kapitaal. In Brielle heeft het Scheepvaart en Transport College samen met bedrijven een oefenfabriek opgezet waar procesoperators en onderhoudsmonteurs opgeleid worden. De samenwerking gaat echter verder en pakt ook bijscholing, training en innovatie op, waardoor het geheel in toenemende mate als een zelfversterkend kenniscluster opereert. Kortom: topkennis en topsectoren met elkaar verbinden. Dit is ook het doel van de agenda's voor menselijk kapitaal van de topsectoren. Deze bevatten onder meer een analyse van de behoefte aan menselijk kapitaal in de topsectoren, een gezamenlijke visie op het onderwijs dat daarvoor nodig is en afspraken over bijdragen van onderwijs en bedrijfsleven aan de uitvoering van de agenda.

deze schulden meer (financiële) bezittingen staan, brengt een hoge brutoschuld risico's met zich mee voor de stabiliteit van de Nederlandse economie. De relatief hoge bezittingen en schulden maken Nederlandse huishoudens kwetsbaar voor vermogensschommelingen: zo zijn veel bezittingen niet direct opeisbaar. Daarnaast is het vermogen scheef verdeeld; zo zijn er in Nederland ruim 200.000 jonge huishoudens (tot 35 jaar) met een negatief vermogen van meer dan 10.000 euro (CBS). Voorts wordt bij de keuze voor een nieuwe hypotheek in ruim de helft van de gevallen voor een rentevastperiode van

Bij een overdrachtsbelasting van 6 procent moet de werknemer in zijn nieuwe baan maar liefst 12 procent meer gaan verdienen om binnen negen jaar de overdrachtsbelasting terug te verdienen

vijf jaar of korter gekozen (DNB, 2011), wat risico's oplevert bij een stijgende rente. Bij een stijging van de werkloosheid kunnen ook betalingsproblemen voor huishoudens optreden. Eventueel gedwongen verkoop van de woning kan een kredietrisico opleveren voor banken.

De hoge schuld van huishoudens belemmert een efficiënte werking van de Nederlandse economie. Een combinatie van een relatief hoge restschuld en de grote onzekerheid over de toekomst van de fiscale behandeling van de eigen woning heeft de woningmarkt helemaal op slot gezet. Daardoor zijn werknemers minder snel geneigd om te verhuizen voor een

Verstoring van de overdrachtsbelasting op de arbeidsmarkt

KADER 2

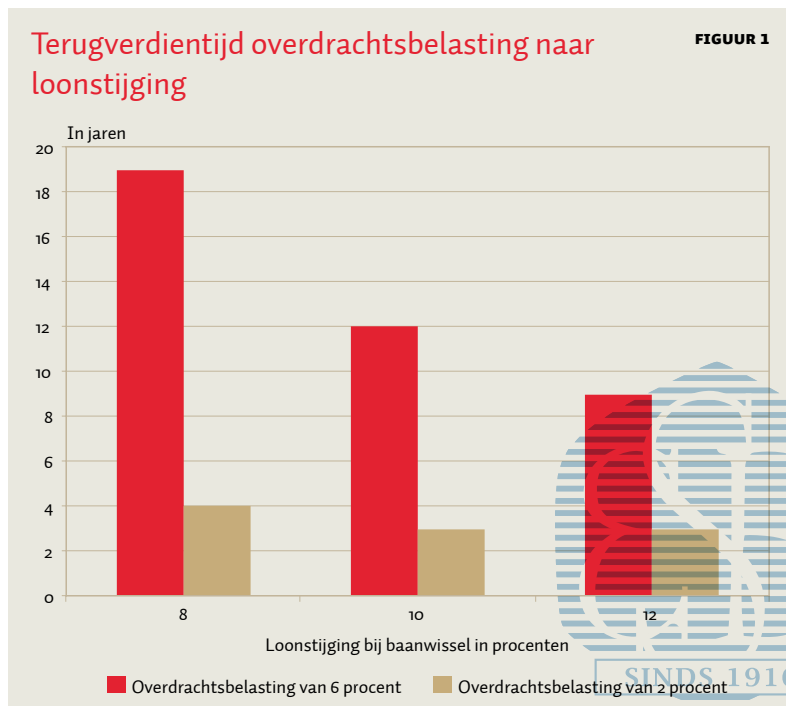
Beslissingen over wonen en werken worden zelden onafhankelijk van elkaar genomen. Van Leuvensteijn en De Graaff (2007) laten zien dat transactiekosten een belangrijke oorzaak zijn voor hoge werkloosheid. Daarnaast vermindert de hoogte van transactiekosten de prikkel om als werknemer een baan te accepteren waar hij productiever kan zijn. Iemand met een modaal (bruto) gezinsinkomen kan bijvoorbeeld in een nieuwe baan in een ander deel van Nederland aan de slag, maar zal daarvoor moeten verhuizen. Hij koopt in deze nieuwe regio een huis volgens de hypotheekrichtlijnen, die maximaal 4,5 keer het leenbedrag ten opzichte van het inkomen behelzen. Bij een overdrachtsbelasting van 6 procent moet de werknemer in zijn nieuwe baan maar liefst 12 procent meer gaan verdienen om binnen negen jaar de overdrachtsbelasting terug te verdienen. Bij een overdrachtsbelasting van 2 procent heeft dezelfde werknemer al na drie jaar de kosten van de overdrachtsbelasting terugverdiend (figuur 1). Een structurele tariefsverlaging van de overdrachtsbelasting van 6 procent naar 2 procent leidt tot 30 procent meer verkooptransacties (CPB, 2011b).

nieuwe baan waarin ze productiever kunnen zijn. Daarnaast kan door de hoge hypotheekschuld verdringing op de kapitaalmarkt ontstaan omdat banken relatief veel en lang geld uitlenen aan huishoudens in plaats van krediet aan het bedrijfsleven. Juist het MKB is sterk afhankelijk van bancaire kredietverlening. Banken hebben mede door de hypothecaire leningen een grote financieringsbehoefte, waardoor zij naast spaargeld van huishoudens en bedrijven ook afhankelijk zijn van andere financieringsbronnen. Dit maakt banken kwetsbaar in tijden van financiële onzekerheid (DNB, 2011).

Om de risico's van de schulden voor de financiële stabiliteit te verminderen, moet het aantrekkelijker worden om de eigen woning met relatief meer eigen vermogen te financieren. In het huidige stelsel worden huiseigenaren aangezet om de schuld te maximaliseren en aflossing uit te stellen tot aan het einde van de looptijd van de lening. Dit rekt de balansen van banken en huishoudens onnodig op en leidt tot grotere financiële risico's. Huishoudens moeten daarom worden gestimuleerd om af te lossen gedurende de looptijd. Een snelle beslissing op dit terrein is geboden om onnodige onzekerheid op de Nederlandse huizenmarkt te voorkomen. Daarnaast daalt met een structurele verlaging van de overdrachtsbelasting de opwaartse druk op de bruto hypotheekschuld. Structureel gezien zorgt dit bovendien voor een flexibeler woning- en arbeidsmarkt (kader 2).

Beperking stijging van de zorguitgaven

Sinds 2000 zijn de collectieve zorguitgaven als percentage van het bbp bijna verdubbeld: van 6 procent naar bijna 11 procent bbp in 2010. Mede door de vergrijzing stijgen de collectief gefinancierde zorguitgaven naar verwachting naar een

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

niveau tussen de 16 en 25 procent bbp in 2040 (CPB, 2011c). De stijging van de collectieve zorguitgaven betekent óf een verslechtering van het EMU-saldo óf hogere premies en belastingen. Dat heeft een negatief effect op de arbeidsparticipatie. Het is voor de toekomst van Nederland daarom van belang om deze zorgkostenontwikkeling in de hand te houden.

Voor het beperken van de uitgavenstijging zijn al veel oplossingen aangedragen. Zowel in de curatieve zorg als in de langdurige zorg kan gedacht worden aan een vermindering van de aanspraken, meer en hogere eigen bijdragen en een andere inrichting van de financiering. Bij een stijgende welvaart mag verwacht worden dat men zelf in staat is een deel van de zorg zelf te organiseren of financieren. De vraag die blijvend gesteld moet worden, is waar de verantwoordelijkheid van de overheid ophoudt en waar die van de burger begint. Zo kan overconsumptie van curatieve zorg worden ontmoedigd door een kleine eigen bijdrage voor de gehele eerstelijnszorg, zoals het huisartsenbezoek. Bij de langdurige zorg is de vraag gerechtvaardigd waarom mensen kosten zoals huisvesting, specifieke voeding of vervoer (deels) vergoed krijgen, terwijl zij (een deel van) die kosten bij goede gezondheid wel zelf zouden dragen. Maar het is vooral belangrijk om de zorg efficiënter in te richten. Bij de curatieve zorg is met de introductie van de Zorgverzekeringswet al een grote stap gezet. Verdere stappen zijn in gang gezet, zoals het invoeren van prestatiebekostiging, het uitbreiden van vrije prijsvorming, het verhogen van de risicodragendheid van zorgverzekeraars en het voornemen om winstuitkering in de ziekenhuiszorg onder voorwaarden toe te staan.

Voor al bij de langdurige zorg is er nog ruimte voor efficiëntieverbetering. Internationaal vergeleken zijn de uitgaven in Nederland hoog (figuur 2). Zorgaanbieders zullen reeds doelmatiger zorg gaan leveren door afschaffing van de contracteerplicht per 2012. Een verdere stap kan zijn om op termijn winst toe te staan. Dat leidt tot meer privaat kapitaal en daarmee beter toezicht op zorgaanbieders. De zorgverze-

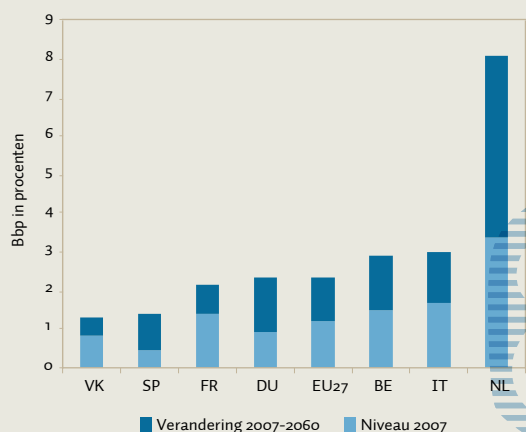
keers, die nu nog de AWBZ-zorg gezamenlijk inkoop via zorgkantoren, zullen op termijn de inkoop voor hun cliënten zelf ter hand nemen. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid om langdurige en curatieve zorg beter op elkaar af te stemmen. Voor de zorgverzekeraars moeten dan wel de prikkels tot efficiënte inkoop op prijs en kwaliteit worden versterkt. De zorg zou daarnaast efficiënter kunnen worden door voor elk onderdeel van de AWBZ te kijken of gemeenten, zorgverzekeraars of het Rijk de optimale inkoper is. Tot slot zouden cliënten een grotere stimulans moeten krijgen om zelf een afweging te maken tussen prijs en kwaliteit. Dit zou kunnen worden gestimuleerd door de eigen bijdrage in de AWBZ vorm te geven als een percentage van de totale kosten, met een absoluut maximum. Dan kunnen cliënten zelf kiezen voor een zorgaanbieder, maar betekent een keuze voor een duurder aanbieder ook een hogere eigen bijdrage.

CONCLUSIE

Samen optrekken in de wereld als Europese Unie is onmisbaar om de kansen die groei in opkomende economieën biedt te benutten en de uitdagingen die voor ons liggen succesvol aan te pakken. Een sterkere economische unie met duidelijke kaders voor een gezond economisch beleid van lidstaten is daarvoor essentieel. Ook in Nederland moeten we onze eigen economische structuur verbeteren. Vernieuwingen die het economische verdienvermogen versterken, dragen bovendien bij aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Dit vermindert de mate waarin bij economische tegenwind aanvullende bezuinigingen nodig zijn en biedt ruimte om in de komende tijd de economie gericht te ondersteunen.

Vergrijzingsgerelateerde overheidsuitgaven langdurige zorg (2007–2060)

FIGUUR 2

Bron: Europese Commissie, 2009

LITERATUUR

- Berger, H. en V. Nitsch (2010) The euro's effect on trade imbalances. *IMF working paper*, 10(226).
- Buijink, C. (2010) Kiezen voor groei. *ESB*, 95(4576), 6–9.
- Buijink, C. (2011) Pieken in Europa. *ESB*, 96(4601), 6–9.
- Conference Board (2011) *Global Economic Outlook 2012*. Rapport op www.conference-board.org.
- Commissie Arbeidsparticipatie (2008) *Naar een toekomst die werkt*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- CPB (2011a) *CPB Macro Economische Verkenning (MEV) 2012*. Den Haag: Centraal Plan Bureau.
- CPB (2011b) *CPB Nieuwsbrief 2011/4*. Den Haag: Centraal Plan Bureau.
- CPB (2011c) *CPB Nieuwsbrief 2011/11*. Den Haag: Centraal Plan Bureau.
- DNB (2011) *Overzicht Financiële Stabiliteit Najaar 2011*. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Fouarge, D. en A. de Grip (2011) *Depreciatie van menselijk kapitaal*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Graaff, T. en M. van Leuvensteijn (2007) A cross-country comparison of the impact of housing market institutions on labour mobility in Europe. *CPB Discussion Paper*, 82.
- Gutchar, S. en E. Rusticelli (2010) Assessing the impact of the financial crisis on structural unemployment in OECD countries. *OECD Economics Department Working Papers*, 767.
- Shavell, S. en L. Weiss (1979) The optimal payment of unemployment insurance benefits over time. *The Journal of Political Economy*, 87(6), 1347–1362.
- Teulings, C., M. Bijlsma, A. Lejour en M. Roscam Abbing (2011) *Europa in crisis*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.